

بروزترین و برترین
سایت کنکوری کشور

WWW.KONKUR.INFO

<https://konkur.info>

<https://konkur.info>

اختیارات زبانی:

ویژگی‌ها و امکاناتی در تلفظ برای شاعر فراهم می‌کند تا به ضرورت وزن از آن استفاده کند؛ بدون آنکه سبب تغییر در «وزن» شود.

اختیارات وزنی:

امکان تغییراتی کوچک در «وزن» را به شاعر می‌دهد. البته این تغییرات به گوش فارسی‌زبانان عیب به حساب نمی‌آید.

اختیارت «وزنی»
چهار نوع هستند

۱- بلند بودن هجای پایان مصراع (و نیم مصراع در وزن های دولختی)

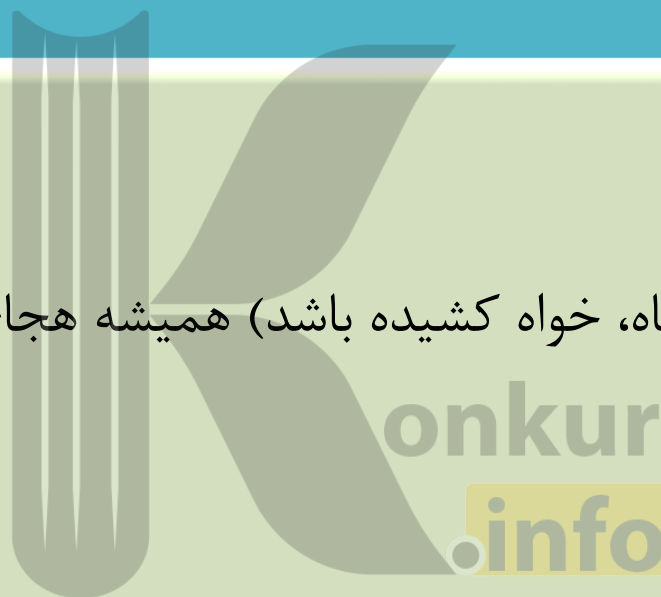
۲- آوردن «فاعلاتن» به جای «فعلاتن»

۳- ابدال (در بخش پایانی و میان مصراع)

۴- قلب

۱- بلند بودن هجای
پایان مصراع

هجاهای پایان مصراع ها (خواه کوتاه، خواه کشیده باشد) همیشه هجای بلند شمرده می شوند و با علامت « _ » نشان داده می شوند.

مثال برای هجای کوتاه پایان مصراع که «بلند» شمرده می شود

لاله به آتشگه راز آمده / چون مغ هندو به نماز آمده

دِ	مَ	زا	را	هَ	گَ	تَش	آ	بِ	لِ	لا
دِ	مَ	زا	ما	نَ	بِ	دو	هِن	غِ	مُ	چُن
~~U~~	U	—	—	U	U	—	U	U	—	—
فاعلن (مفتعل)			مفتعلن			مفتعلن				

مثال برای هجای کشیدهٔ پایان مصراع که «بلند» تلفظ می شود

هر که تأمل نکند در جواب / بیشتر آید سخنش ناصواب

وَاب	جَ	دَر	نَد	كُ	نَ	مُل	أَم	تَ	كِ	هَر
وَاب	صَ	نَا	نَش	خَ	سُ	يَد	رَا	تَ	ش	بِی
~~كُ~~	U	—	—	U	U	—	—	U	U	—
فاعلن (مفتعلن)			مفتعلن				مفتعلن			

مثال برای هجای کشیده پایانی نیم مصراع در وزن همسان دولختی

بار غمت می کشم وز همه عالم خوشم / گر نکند التفات یا نکند احترام

شَم	خُ	لَم	عَا	مِ	هَ	وَز	شَم	کِ	مِی	مَت	غَ	رِ	بَا
—	U	—	—	U	U	—	—	U	—	—	U	U	—
رام	تِ	اِح	نَد	کُ	نَ	یا	فَات	تِ	اِل	نَد	کُ	نَ	اِگر
~~U~~	U	—	—	U	U	—	~~U~~	U	—	—	U	U	—
فاعلن			مفتعلن				فاعلن			مفتعلن			

جهان فرتوت باز جوانی از سر گرفت / به سر ز یاقوت سرخ شقایق افسر گرفت

جَ	ها	نِ	فَر	تو	ت	باز	جَ	وا	نی	از	سَر	گِ	رِفت
U	—	U	—	—	U	~~U~~	U	—	~~U~~	—	—	U	~~U~~
بِ	سَر	زِ	یا	قو	تِ	سُرخ	شَ	قا	یِ	قَف	سَر	گِ	رِفت
U	—	U	—	—	U	~~U~~	U	—	U	—	—	U	~~U~~
مفاعِلن				فاعِلن				مفاعِلن				فاعِلن	

نکته

✓ در پایان مصراع فرقی میان هجای کشیده، کوتاه و بلند نیست و همه «بلند» حساب می شوند. در وزن های دو لختی (دوری) هجای پایان نیم مصراع ها نیز همین حکم را دارند.

۲- آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن

شاعر در سرودن شعر به جای وزن فعلاتن در رکن (پایه اول) می تواند فاعلاتن بیاورد، اما عکس آن درست نیست. (یعنی اگر وزنی با فاعلاتن شروع شود شاعر نمی تواند به جای آن فعلاتن بیاورد.)

مثال

من ندانستم از اوّل که تو بی مهر و وفایی / عهد نابستن از آن به که ببندی و نیایی

مَن	نَ	دا	نِس	تَ	مَ	زَو	وَل	کِ	تُ	بی	مِه	رُ	وَ	فا	یی
—	U	—	—	U	U	—	—	U	U	—	—	U	U	—	—
عَه	د	نا	بَس	تَ	نَ	زَان	بِه	کِ	بِ	بِن	دی	ءُ	نَ	پا	یی
—	U	—	—	U	U	—	—	U	U	—	—	U	U	—	—
فاعلاتن				فعلاتن				فعلاتن				فعلاتن			

مثالی دیگر

تا سر زلف تو در دست نسیم افتادست / دل سودا زده از غصّه دو نیم افتادست

دَسْت	تا	مُف	سِی	نَ	تِ	دَس	دَر	تُ	فِ	زُل	رِ	سَ	تا
~~ت~~ —	—	—	—	U	U	—	—	U	U	—	~~ر~~ —	U	—
دَسْت	تا	مُف	نِی	دُ	صِ	عُص	آز	دِ	زَ	دا	سُو	لِ	دِ
~~ت~~ —	—	—	—	U	U	—	—	U	U	—	—	U	U
فع لن	فعلاتن					فعلاتن				فعلاتن			

❖ آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن در رکن (پایه) اول مصراع اول

تمرین

بیت های زیر را تقطیع هجایی کنید، وزن هر بیت را مشخص کنید و اختیارات شاعری (زبانی و وزنی) هر بیت را بنویسید.

- ۱- گفته باشد مگرت مُلهم غیب احوالم / این که شد روز سفیدم چو شب ظلمانی
- ۲- مژده دادند که بر ما گذری خواهد کرد / نیت خیر مگردان که مبارک فالیست
- ۳- سلسله موی دوست حلقه دام بلاست / هر که در این حلقه نیست فارغ از این ماجراست
- ۴- تا سلسله ایوان بگسست مداین را / در سلسله شد دجله چون سلسله شد پیچان

(۱)

گُف	تِ	با	شَد	مَ	گَ	رَت	مُل	هَ	مِ	غِی	بَح	وا	لَم
این	کِ	شُد	رو	زِ	سِ	فِی	دَم	چُ	شَ	بِ	ظَل	ما	نِی
—	U	—	—	U	U	—	—	U	—	—	—	—	—
فاعلاتن			فعلاتن			فعلاتن			فعلاتن		فع لن		

- اختیار وزنی: آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن در رکن (پایه) اول هر دو مصراع

(۲)

- اختیار زبانی: حذف همزه در هجای ۱۲ مصراع اول

مُژ	دِ	دا	دَن	د	کِ	بَر	ما	گُ	ذَ	ری	خا	هی	گَرَد
—	U	—	—	U	U	—	—	U	U	—	—	—	~~U~~
نی	یَ	تِ	خِی	ر	مَ	گَر	دان	کِ	مُ	با	رَک	فا	لیست
—	U	~~U~~	—	U	U	—	—	U	U	—	—	—	~~U~~
فاعلاتن			فعلاتن			فعلاتن			فعلاتن		فع لن		

- اختیار وزنی: آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن در رکن (پایه) اول هر دو مصراع بلند و در هجای سوم مصراع دوم / - اختیار زبانی: تغییر کمیت مصوت کوتاه به بلند در هجای سوم مصراع دوم

سِل	سِ	لِ	یِ	مو	یِ	دوست	حَل	قِ	یِ	دا	مِ	بَ	لاست
هَر	کِ	دَ	رین	حَل	قِ	نیست	فا	رِ	غَ	زین	ما	جَ	راست
—	U	U	—	—	U	~~لا~~	—	U	U	—	—	U	~~لا~~
مفتعلن				فاعلن				مفتعلن				فاعلن	

اختیارات وزنی: بلند بودن هجای کشیده پایان نیم مصراع و پایان مصراع (در هر دو مصراع) / اختیار زبانی: تغییر کمیت مصوت کوتاه به بلند در هجای چهارم مصراع اول (ی)

تا	سِل	سِ	لِ	یِ	ای	وان	بُگ	سَس	ت	مَ	دا	پِن	را
—	—	U	U	~~لا~~	—	—	—	—	U	U	—	—	—
دَر	سِل	سِ	لِ	شُد	دِج	لِ	چُن	سِل	سِ	لِ	شُد	پِی	چان
—	—	U	U	—	—	~~لا~~	—	—	U	U	—	—	—
مفعول				مفاعیلن				مفعول				مفاعیلن	

❖ آوردن یک هجای بلند (_) به جای دو هجای کوتاه (UU) است، که بر دو گونه است:

- ابدال در رکن پایانی مصراع: شاعر می تواند در رکن آخر مصراع به جای دو هجای کوتاه کنار هم، یک هجای بلند بیاورد یعنی شاعر به جای «UU_» (فَعْلُن)، می تواند «__» (فَعْلُن) بیاورد.
- ابدال در میان مصراع: شاعر می تواند در میان مصراع به جای دو هجای کوتاه کنار هم، یک هجای بلند بیاورد.

جان گدازی اگر به آتش عشق / عشق را کیمیای جان بینی

عشق	شِ	تَ	آ	بِ	اَ	اَ	زِ	دَا	گُ	جان
~~U~~ —	U	U	—	U	—	U	—	—	U	—
نی	بی		جان	یِ	یا	مِ	کی	را	ق	عش
—	—		—	U	—	U	—	—	U	—
فعلن (فع لن)			مفاعلن			فاعلاتن				

تعداد هجاهای مصراع اول ۱۱ هجاست و تعداد هجاهای مصراع دوم ۱۰ هجاست. شاعر در رکن پایانی مصراع دوم یک هجای بلند را معادل دو هجای کوتاه رکن پایانی مصراع نخست آورده است.

نماد تیری در ترکش قضا که فلک / سوی دلم به سر انگشت امتحان نگشود

نَ	مان	د	تی	ری	دَر	تَر	کِ	شِ	قَ	ضا	کِ	فَ	لَک	
U	—	U	—	—	—	—	U	~~U~~	U	—	U	U	—	
سو	یِ	دِ	لَم	بِ	سَ	رَن	گُش	تِ	ام	تَ	حان	نَ	گُ	شود
~~U~~	—	U	—	U	U	—	—	U	—	U	—	U	U	~~U~~
مفاعِلن				(مفعولن) فعلاتِن				مفاعِلن				فعلِن		

تعداد هجاهای مصرع اول ۱۴ هجاست و تعداد هجاهای مصرع دوم ۱۵ هجاست. شاعر در رکن دوم مصرع اول یک هجای بلند را معادل دو هجای کوتاه آورده است.

نکته:

✓ اختیار شاعری ابدال در دو هجای پیش از آخر، بسیار رایج است.

✓ در ابدال برای نوشتن وزن، همیشه دو هجای کوتاه اصل هستند.

✓ در ابدال برای نوشتن وزن، همیشه دو هجای کوتاه اصل هستند.

✓ در ابدال برای نوشتن وزن، همیشه دو هجای کوتاه اصل هستند.

- ❖ شاعر به ضرورت وزن می تواند یک هجای بلند و یک هجای کوتاه کنار هم را جابه جا کند یعنی به جای «__ ل__» می تواند از «ل__» استفاده کند یا برعکس.
- ❖ کاربرد این اختیار شاعری کم است و فقط در پایهٔ مفتعلن (__ ل ل __) و مفاعلن (__ ل __ ل) رخ می دهد.

مف	ت	ع	من
	ل	ل	
م	فا	ع	من
ل		ل	

هر که رساند به من شعر تو چونان بود / که بوی پیراهنی به پیر کنعان برد

وَد	بُ	نان	چو	تُّ	رِ	شِع	مَنْ	بِ	نَد	سا	رِ	کِ	هَر
—	U	—	—	U	U	—	—	U	—	—	U	U	—
رَد	بَ	عان	گَن	رِ	پی	بِ	نی	هَ	را	پی	یِ	بو	کِ
—	U	—	—	U	—	U	—	U	—	—	U	—	U
فاعلن			مفتعلن (مفاعلن)				فاعلن			مفتعلن (مفاعلن)			

بر دل خاقانی اگر داغ جفا نهی چه شد / او ز سکان کیست خود تا بردت به داوری

بَر	دِ	لِ	خا	قا	نِ	یَ	گَر	دا	غِ	جَ	فا	نِ	هی	چِ	شُد
—	U	—	—	—	U	U	—	—	U	U	—	U	—	U	—
او	زِ	سَ	کا	نِ	کیسـ	ت	خُد	تا	بَ	رَ	دَت	بِ	دا	وَ	ری
—	U	U	—	U	—	—	—	—	U	U	—	U	—	U	—
مفتعلن				مفتعلن (مفاعِلن)				مفتعلن				مفاعِلن			

بیت های زیر را تقطیع هجایی کنید، وزن هر بیت را مشخص کنید و اختیارات شاعری (زبانی و وزنی) هر بیت را بنویسید.

- (۱) بلبل از فیض گل آموخت سخن ورنه نبود / این همه قول و غزل تعبیه در منقارش
- (۲) شرف مرد به جود است و کرامت به سجود / هر که این هر دو ندارد عدمش به ز وجود
- (۳) دست کسی بر نرسد به شاخ هویت تو / تا رگ نخلیت او ز بیخ و بن برنکنی
- (۴) چند کوشی که به فرمان تو باشد ایام / نه تو باشی و نه ایام چه خواهد بودن
- (۵) به که ز بهر سخن بر نگشاید زبان / گر نتواند که مرد سخن به پایان برد

۱) بلبل از فیض گل آموخت سخن ورنه نبود / این همه قول و غزل تعبیه در منقارش

بُل	بُ	لُز	فِی	ضِی	گُ	لا	موخـ	ت	سُ	خَن	وَر	نِ	نَ	بود
—	U	—	—	U	U	—	—	U	U	—	—	U	U	~~U~~
این	هَ	مِ	قو	لُ	غُ	زَل	تَع	بِ	یِ	دَر	مِن	قا	رَش	—
—	U	~~U~~	—	U	U	—	—	U	U	—	—	—	—	—
فاعلاتن				فعلاتن				فعلاتن				فعلن (فع لن)		

۲) شرف مرد به جود است و کرامت به سجود / هر که این هر دو ندارد عدمش به ز وجود

شَ	رَ	فِ	مَر	د	بِ	جَو	دَس	تُ	کِ	رَا	مَت	بِ	سُ	جود
U	U	~~U~~	—	U	U	—	—	U	U	—	—	U	U	~~U~~
هَر	کِ	اَیْن	هَر	دُ	نَ	دَا	رَد	عَ	دَ	مَش	بِه	زِ	وُ	جود
—	U	—	—	U	U	—	—	U	U	—	—	U	U	~~U~~
فعلاتن (فاعلاتن)				فعلاتن				فعلاتن				فعلن		

۳) دست کسی بر نرسد به شاخ هویت تو / تا رگ نخلیت او ز بیخ و بن برنکنی

دَس	تِ	کَ	سی	بَر	نَ	رِ	سَد	بِ	شَا	خِ	هُو	وِی	یَ	تِ	تُ
—	U	U	—	—	U	U	—	U	—	U	—	—	U	U	~~U~~
تا	رَ	گِ	نَخ	لی	یَ	تِ	او	زِ	بِی	خِ	بُن	بَر	نَ	کَ	نی
—	U	U	—	—	U	U	—	U	—	U	—	—	U	U	—
مفتعلن				مفاعِلن (مفتعلن)				مفتعلن				مفتعلن			

۴) چند کوشی که به فرمان تو باشد ایام / نه تو باشی و نه ایام چه خواهد بودن

یام	ای	شد	با	ت	ن	ما	فر	ب	ک	شی	کو	د	چن
~~U~~ —	—	—	—	U	U	—	—	U	U	—	—	U	—
دن	بو	هد	خا	چ	م	یا	ای	ن	ا	شی	با	ت	ن
—	—	—	—	U	U	—	—	U	U	—	—	U	U
فع لن		فعلاتن				فعلاتن				(فاعلاتن) فعلاتن			

(۵) به که ز بهر سخن بر نگشاید زبان / گر نتواند که مرد سخن به پایان برد

بِه	کِ	زِ	بِهـ	رِ	سُ	خَن	بَر	نَ	گُ	شا	یَد	زَ	بان
—	U	U	—	U	U	—	—	U	U	—	—	U	—
گر	نَ	تَ	وا	نَد	کِ	مَرَد	سُ	خَن	بِ	پا	یان	بَ	رَد
—	U	U	—	—	U	~~U~~	U	—	U	—	—	U	—
مفتعلن			فاعلن				مفتعلن (مفاعلن)			فاعلن			

بروزترین و برترین
سایت کنکوری کشور

WWW.KONKUR.INFO

<https://konkur.info>